

**EL FUTUR DE LES PENSIONS
I LES APORTACIONS DE LA GENT GRAN
A LA SOCIETAT:
UNA ALTRA PERSPECTIVA D'ANÀLISI**

El futur de les pensions i les aportacions de la gent gran a la societat: una altra perspectiva d'anàlisi

Martí X. March Cerdà
Carmen Orte Socias

Resum

Aquest article té com a objectiu fonamental l'anàlisi del futur de les pensions, en el marc de l'envelliment demogràfic i dels canvis en les funcions i aportacions de les persones grans a la societat i a l'economia. S'analitza el futur de les pensions, estudiant l'informe dels experts sobre la sostenibilitat del sistema de pensions, que no només s'ha de basar en les cotitzacions a la seguretat social, sinó també en el coneixement de les aportacions que fa el col·lectiu de gent gran a la prosperitat econòmica i a la cohesió social i familiar. En aquest sentit, es proposen diversos elements per a la construcció d'un indicador que analitzi aquestes aportacions socials i econòmiques de la gent gran a la societat en les seves diverses dimensions.

Resumen

Este artículo tiene como objetivo fundamental el análisis del futuro de las pensiones, en el marco del envejecimiento demográfico y de los cambios en las funciones y aportaciones de las personas mayores a la sociedad y a la economía. Se analiza el futuro de las pensiones, estudiando el informe de los expertos sobre la sostenibilidad del sistema de pensiones, que no sólo debe basarse en las cotizaciones a la seguridad social, sino también en el conocimiento de las aportaciones que hace el colectivo de personas mayores a la prosperidad económica y a la cohesión social y familiar. En este sentido se proponen varios elementos para la construcción de un indicador que analice estas aportaciones sociales y económicas de las personas mayores a la sociedad en sus diversas dimensiones.

---

1. El canvi de paradigma cultural i l'envelliment

És un fet contrastat i constatat que les tendències demogràfiques, en el context europeu, dibuixen una línia clara cap a l'envelliment de la població, una tendència que tindrà i ja té conseqüències importants i significatives per a l'economia, per a les polítiques socials i pel manteniment de l'estat del benestar. Així, a partir de l'anàlisi d'un informe d'Eurostat (2011, 36-41) sobre l'envelliment actiu i la solidaritat intergeneracional, es constaten les tendències demogràfiques següents:

1. Eurostat's population projections suggest that there will be less than two people of working age (15 to 64 years) for every older person aged 65 or more in the EU by 2060, compared with a ratio of almost four to one today; it is important to note that demographic dependency ratios such as these may be further influenced by underemployment or unemployment (which have the potential to reduce further the

number of persons actually in work and supporting the remainder of society). The most rapid changes in the size of the working age population are expected to take place during the period.

2. Population projections foresee little overall change in the total number of inhabitants in the EU between 2010 and 2060. However, the structure of the population is expected to become much older, with a marked change in its age profile, as the older sections of the population account for an increasing share of the total number of inhabitants. Indeed, the changes that are foreseen are unprecedented, as there are no historical examples of age distributions being shaped like inversed pyramids, with the oldest age classes bigger than the youngest ones.
3. While patterns relating to the overall size of the population will be mixed during the coming 50 years, there is more certitude as regards a general ageing of the world's population. Its projected median age is foreseen to rise from 29.2 years in 2010 to 39.1 years by 2060. This pattern of increasing longevity will be repeated across each of the continents; a more rapid process of demographic ageing in lower and middle income countries (than in developed world economies) is widely expected. Latin America and the Caribbean as well as Asia are likely to be the continents with the fastest growth in their median age between 2010 and 2060.

Per tant, és evident que aquests canvis demogràfics a Europa —conseqüència de molts factors de caràcter econòmic, social, cultural i familiar— tindran i tenen conseqüències significatives a tots els nivells de l'estructura social, de la política, de les relacions intergeneracionals, de la política social, de les pensions, del mercat de treball, de l'edat i de les condicions de jubilació. Tanmateix, plantejar aquesta qüestió de l'envelliment demogràfic només des de la perspectiva de les pensions no només és un error sinó que significa ignorar altres variables importants: les polítiques familiars, les polítiques actives i passives de treball, les polítiques educatives, les polítiques econòmiques o les polítiques fiscals. Aquesta tendència demogràfica, en el cas d'Espanya, es concreta en el fet que és un dels països més envellits d'Europa. Malgrat que les Illes Balears tenen una de les poblacions menys envellides en comparació amb la de les altres comunitats autònomes, no queden excloses, a causa la seva pròpia dinàmica demogràfica, del procés d'envelliment que, en general, s'experimenta en tots els països desenvolupats.

Totes aquestes realitats i tendències demogràfiques i socials que configuren la realitat espanyola i balear han de ser analitzades en funció de les seves conseqüències i impactes. Efectivament, el coneixement i la comprensió d'aquesta realitat tindrà importants efectes en tots els àmbits, que cal considerar en tots els sentits i en tots els aspectes. Quins són aquests efectes? Quines són les seves característiques?

1. El procés d'envelliment de la societat i de la població contribuirà, de manera important, a la modificació de les relacions entre generacions, amb tot el que aquest fet implicarà en tots els àmbits. Es tracta d'una qüestió fonamental des de la perspectiva econòmica, social, cultural i política.
2. La modificació de les relacions intergeneracionals suposarà, tal com es dugui a terme, un canvi en el conjunt de la societat, en les seves relacions socials, en la cultura de l'envelliment, en la concepció de les pensions, en la manera de tractar la situació de les persones grans, en el desenvolupament de les polítiques socials, en la manera de concebre els processos de jubilació, en el valor de la solidaritat, en el paper del voluntariat...
3. El replantejament concret i específic dels patrons del temps de treball i de jubilació:
  - Increment del valor social de la vida autònoma, de l'envelliment actiu
  - Modificacions de les condicions de treball
  - Replantejament de la política de pensions
  - Combinació de les pensions públiques i dels plans de jubilacions i pensions privats
  - Reestructuració de la Seguretat Social
  - Augment de l'edat de jubilació
  - Combinació del treball i de la jubilació
  - Noves maneres de viure la jubilació
  - Nous rols i noves funcions de les persones grans
  - Noves relacions familiars entre padrins, pares i fills
  - Noves maneres de gestionar els serveis per a persones grans
  - Noves maneres per part de les persones grans de donar resposta a les seves necessitats

I en aquest context plantejat, una variable que cal analitzar, per tot el que significa, és el que implica l'envelliment actiu i les aportacions que les persones jubilades fan a la societat, aportacions i funcions que es caracteritzen per passar d'una situació de passivitat a una situació d'activitat, d'activisme, de conducta prosocial, etc. El perfil i les característiques de les persones grans ja no seran iguals a les que hem conegut fins ara. Estam assistint a un canvi cultural, a un canvi de paradigma, a un canvi de concepció, a un canvi profund de la societat, l'economia, el lleure, els serveis socials, les polítiques de benestar social, etc.

Per tant, resulta evident que les polítiques sobre l'envelliment, sobre les persones grans, no es poden reduir al tema de les pensions. Cal tenir una visió més integral, més global de la qüestió. Estam, sobretot als països de la Unió Europea, davant d'un nou paradigma, d'una nova cultura, d'una nova concepció de l'envelliment. I això implica no només tenir una diagnosi seriosa i rigorosa sobre aquest sector de la població, sinó plantejar les polítiques adequades per donar resposta als problemes existents. Aquest és el repte al qual cal donar resposta.

Donar una resposta a aquesta nova situació i realitat de les persones grans des de la perspectiva de les pensions no només és un error metodològic de plantejament, sinó que implica un reduccionisme polític, social, econòmic, cultural... Efectivament, tot i que la problemàtica de les pensions s'ha de plantejar de manera adequada, cal tenir en compte que no hi ha només una manera d'analitzar aquesta qüestió, i que, a més, és necessari considerar les aportacions que fa aquest sector de població a la societat en forma de salari indirecte. És quelcom que és necessari estimar. S'està construint, doncs, un nou paradigma de l'envelliment, una nova concepció de les persones grans. Estam, en definitiva, davant una nova societat que s'està estructurant d'una manera cada vegada més desigual,¹ una societat que es preocupa cada vegada més per l'eficiència que per la distribució adequada dels recursos. I aquest és un tema que no només afecta, lògicament, la gent gran, sinó, també el conjunt de la societat i determinats col·lectius socials.

Efectivament, ens trobam davant una nova mirada, unes noves mirades sobre les persones grans en relació amb diverses qüestions com la salut, la sexualitat, la longevitat, la felicitat, el compromís, els drets de ciutadania, la globalització, les relacions intergeneracionals, la bellesa, les noves tecnologies, la vida quotidiana, el voluntariat, el mercat de treball, les relacions familiars, l'economia, l'habitatge, la ciutat, el territori, el turisme, etc. Però hi ha noves mirades perquè la realitat està canviant, perquè la realitat ha canviat, perquè la realitat és dinàmica; i tot això, ara més que mai.

L'IMSERO (2009) en una obra interessant, *Nuevas miradas sobre el envejecimiento*, ens planteja no només les conseqüències actuals de l'envelliment, sinó també la necessitat de desmuntar mites, estereotips i totes les falses percepcions que avui en dia existeixen en relació amb la vellesa i el procés d'envelliment. Per tant, les noves mirades cap a l'envelliment no són una qüestió de voluntarisme, no són una qüestió de desitjos de veure les coses d'aquesta manera. Les noves mirades sobre l'envelliment són fonamentalment l'impacte de tot el que ha passat i està passant actualment en relació amb les persones grans. La realitat de la gent gran és cada vegada més una altra, és cada vegada més distinta, és cada vegada més diversa.

En aquest context de noves mirades i de noves percepcions, és important fer referència a dos autors: per una part, Gonzalo Berzosa i, per l'altra, Rocío Fernández-Ballesteros i altres. Efectivament, aquests autors, des de perspectives diferents, aporten noves reflexions sobre aquesta nova realitat de la gent gran. Així, Gonzalo Berzosa (2009, 258) respecte de la nova concepció sobre les persones grans diu el següent:

¹ La problemàtica de la desigualtat està generant a Espanya i a Europa molts estudis que, de manera directa o indirecta, es refereixen al sector de les persones grans. En aquest sentit, cal tenir en compte una sèrie d'obres que analitzen aquesta problemàtica: Consejo Económico y Social de España (2013), Fundación Foessa (2013), Intermon Oxfam (2012), Jenkins, Brandolini, Micklewright i Nolan (2012), Laparra i Pérez-Eransus (2012), Milánovic (2006), Navarro (2012) i Stiglitz (2012).

"El desempeño de nuevos roles de la vejez no es fácil porque si bien todo cambio genera resistencias en el modelo social de persona mayor se destacan tres resistencias que frenan y desvirtúan la conquista de algunos colectivos. En primer lugar está la resistencia personal a algo desconocido. Al no disponer de imágenes sociales que reproduzcan nuevos modelos de ser mayor la aventura individual se frena por la amenaza de lo desconocido. En segundo lugar hay una resistencia, que surge del entorno en el que viven las personas mayores, que se circunscribe muchas veces a su familia y al vecindario. El contexto determina el modelo que deben seguir porque demandan viejas tradiciones y repetición de modelos anteriores. Esta segunda resistencia afecta directamente a muchas mujeres mayores que han realizado su proyecto vital en el ámbito familiar y han cumplido un secular papel social de **«cuidadoras»** de padres, suegros, maridos e hijos. Han llegado a edades avanzadas con pocos recursos económicos y carentes de redes sociales. Se han realizado en el ámbito privado y ellas, que han sido el apoyo natural de muchos durante largos periodos de su vida, se encuentran ahora con que sus hijos y sus familiares están dispersos y lejos, por razones laborales o afectivas, y no pueden apoyarse en ellos, como siempre habían esperado que algún día les sucediese. Esta resistencia es fruto de la dispersión familiar que nuestra sociedad industrial conlleva y de los diversos modelos de familias que se han establecido en el siglo XXI. La tercera resistencia al cambio se plasma a través de los medios de comunicación que muchas veces repiten imágenes del pasado y refuerzan con su lenguaje visual los modelos que hay que superar."

Per tant, com qualsevol canvi personal, social, polític, econòmic, cultural, etc., hem d'assenyalar l'existència de resistències importants i significatives en tots els àmbits. En el cas de les persones grans, ja hem vist que Gonzalo Berzosa les planteja de manera clara i que no només dificulten que els nous rols de les persones grans es puguin desenvolupar, sinó també que la societat les pugui percebre de manera positiva.

En aquesta mateixa perspectiva, Antonio Bustillos, Rocío Fernández-Ballesteros i Carmen Huici (2012) han investigat els efectes sobre el comportament que té l'activació no conscient de categories socials tant entre els joves com entre les persones grans. Així, i en relació amb els resultats obtinguts, els autors esmentats (356-357) ens plantegen el següent:

"Nuestros resultados apoyan decisiones políticas tomadas por Naciones Unidas en 1999, seguidas por los Países Miembros (entre ellos España), por las que se modificó el denominativo «viejo» por «persona mayor» (o «persona de edad»). También tienen implicaciones prácticas en su utilización en la reducción de los estereotipos culturales, la recomendación realizada en el II Plan Internacional de Acción sobre el Envejecimiento (Naciones Unidas, 2002, Cuestión 4ª, Imágenes sobre el envejecimiento, p. 43). Como se ha puesto de relieve, el uso de etiquetas

denigratorias promueve que estos estereotipos negativos se sigan aplicando a los miembros del exogrupo de forma automática (Fernández-Ballesteros, Huici, Bustillos y Molina, 2007). Por su parte, cuando los miembros del grupo de mayores son categorizados a través de la etiqueta denigratoria se aplicarán los estereotipos del grupo a sí mismos, incluso modificando su propio comportamiento. Desde un punto de vista aplicado nuestros resultados ponen de manifiesto la relevancia de la utilización de etiquetas positivas para referirse a miembros de grupos estigmatizados, en este caso personas mayores."

Per tant, els canvis en relació amb les persones grans tenen moltes dimensions i perspectives, tant de caràcter objectiu com de caràcter subjectiu, però, tot plegat, ens donen una visió global sobre aquesta nova realitat, sobre aquestes noves mirades, sobre aquestes noves percepcions de les persones grans. Ens trobam, doncs, davant un nou paradigma de l'envelliment, que en els propers anys tindrà importants efectes en tots els àmbits de la societat. Si el segle XX fou l'escenari del canvi de la situació de la dona dins la societat, el segle XXI, sobretot en els països desenvolupats, suposarà un canvi significatiu amb relació a les persones grans.

2. La reforma de les pensions: un informe interessant però parcial

Una de les conseqüències no només del procés d'envelliment sinó també de decisions polítiques, ideològiques i econòmiques és el debat sobre la reforma de les pensions que s'està plantejant amb més força que mai. Efectivament, el debat sobre les pensions es planteja, fonamentalment a Espanya —però també en altres països europeus— com a conseqüència de dues realitats: per una part, l'envelliment demogràfic de la societat i, per l'altra, la crisi econòmica que està sofrint, especialment, Europa.

En aquest context, d'envelliment de la població espanyola i de la crisi econòmica, el govern espanyol va encarregar a una sèrie d'experts un informe² sobre el futur de les pensions, sobre, tal com es diu al mateix informe, el factor de sostenibilitat del sistema públic de les pensions. Un informe que s'ha rebut amb polèmica, no només per la composició del grup d'experts des d'una perspectiva ideològica, sinó, sobretot, per les conclusions que es desprenen de l'informe. Així, una de les conclusions és que s'admet la probable disminució significativa de la prestació de jubilació mitjana sobre el salari mitjà. En tot cas serà el Pacte de Toledo l'encarregat de donar forma final a les propostes dels experts.

Quines són les propostes dels experts sobre el futur de les pensions? És evident que el tema del futur de les pensions no pot ser competència dels experts, ja que ens trobam davant

² Informe del Comité de Expertos sobre el factor de sostenibilidad del sistema público de pensiones.

una qüestió que afecta no només el futur dels pensionistes, sinó també el futur, en part, de la societat. Això significa que el tema no només és d'una gran complexitat, sinó que es necessita la participació dels sectors afectats, i també de la societat, organitzada a través de les diverses entitats. En definitiva, ens trobam davant un tema «polític» amb tot el que significa «la política» en la cruïlla actual.

A més, cal tenir en compte, també, que fer projeccions de caràcter econòmic o demogràfic resulta complex, ja que resulta impossible controlar totes les variables que condicionen l'evolució demogràfica i la situació econòmica. Fer, a més, un informe sobre les pensions en un moment com l'actual pot implicar una tendència cap al pessimisme o cap a una ideologització excessiva en el moment de prendre decisions.

Tanmateix, cal assenyalar que ens trobam davant un informe que té elements interessants, que aporta idees positives, que fa una anàlisi que té elements de realitat i que fa propostes que s'han de tenir en compte. És, en definitiva, un informe que ha de contribuir a prendre les decisions adequades en relació amb el futur de les pensions. En tot cas, un informe que necessita altres aportacions, altres reflexions. El que resulta evident és que el tema de les pensions condiciona molts aspectes de la política actual i de la realitat futura.

Quines són les conclusions més significatives de l'informe esmentat? De les diverses conclusions, cal destacar la que es refereix a la idea i a la proposta del factor de sostenibilitat de les pensions. Es tracta, en qualsevol cas, d'assegurar que el sistema de pensions es pugui sostenir per si mateix, intentant reforçar el sistema davant les tensions de les tendències demogràfiques i de les condicions socials i econòmiques. En definitiva, el factor de sostenibilitat pretén garantir l'equilibri entre les despeses i els ingressos d'un sistema públic de pensions.

Per tant, de l'informe dels experts, cal assenyalar, en primer lloc, la seva aposta pel sistema públic de pensions, i aquest és un fet fonamental, no només perquè garanteix la universalització de les pensions, sinó també un cert nivell d'equitat del sistema i un nivell mínim de dignitat cap a aquest col·lectiu de persones grans. Efectivament, difícilment es podrà garantir la universalització de les pensions si aquest sistema no es fa des de la cosa pública. Les aportacions del sistema de pensions o dels plans de jubilacions, a més de ser parcials, no arriben a la majoria de la població. A més, el sistema públic de pensions es fonamenta en un pacte intergeneracional, en un acord entre generacions, en què els treballadors actuals paguen les pensions dels jubilats actuals, en funció de les seves aportacions passades al sistema, i així successivament. Un sistema de pensions que possibilita no solament més cohesió social sinó també més cohesió familiar, més solidaritat, menys individualisme i més igualtat social.

De totes maneres, aquesta aposta pel sistema públic de pensions no només és una decisió que s'emmarca en el que planteja l'article 50 de la Constitució espanyola, sinó en les

polítiques que els diversos governs espanyols han dut a terme i que es van concretar amb la signatura del Pacte de Toledo, un pacte que necessita una actualització permanent, d'acord amb les circumstàncies econòmiques, polítiques i socials. Aquesta actualització permanent, però, no pot posar en qüestió la filosofia bàsica de les pensions, ni tampoc pot introduir elements d'incertesa en el sistema que afectaran un col·lectiu tan vulnerable com el dels pensionistes.

Tot i el que hem plantejat, és evident que l'informe dels experts, malgrat la seva aposta per les pensions públiques i per la sostenibilitat del sistema, ha causat preocupació entre els jubilats, els grups polítics i parlamentaris i els sectors de la societat civil per diverses raons: per una part, perquè les pensions poden baixar i poden estar per sota de l'increment del nivell de vida i, per l'altra, per l'aposta pels plans de jubilacions i pensions privades, en uns moments en què el poder adquisitiu de les famílies espanyoles ha baixat de manera considerable en tots els sentits i s'ha perdut la possibilitat de l'estalvi, sobretot entre les famílies de classe mitjana.

Així doncs, l'informe del comitè d'experts és positiu, però introdueix elements d'incertesa amb relació al paper del sistema públic de pensions i la seva fortalesa i amb relació a l'actualització de les pensions que es fa cada any. Aquest és un dels nuclis clau del problema. És una de les qüestions sobre les quals cal seguir reflexionant, que té relació amb tot el que significa el factor de sostenibilitat de les pensions públiques.

En aquest context plantejat, resulta prou interessant analitzar la fórmula per calcular el factor de sostenibilitat i resulta interessant perquè és en relació amb aquests aspectes que es pot analitzar la dimensió política i social de dita sostenibilitat. Així el **factor de sostenibilitat** es compon de dues fórmules. Per una part, el **factor d'equitat intergeneracional (FEI)**. Aquesta fórmula analitza la pensió inicial en funció de les cotitzacions realitzades i la modera en la proporció que s'hagi incrementat l'esperança de vida de la persona jubilada en funció de l'esperança de vida que s'hagi plantejat com a referència. Per l'altra part, el **factor de revalorització anual (FRA)**, que pretén equilibrar el creixement de les pensions en funció dels ingressos disponibles, el nombre de pensions entre les quals s'ha de repartir i l'anomenat efecte de substitució. Això vol dir que, si hi ha dèficit, es modera el creixement de les pensions i, si hi ha superàvit, s'incrementa.

A partir d'aquesta anàlisi de les fórmules plantejades per calcular el factor de sostenibilitat de les pensions, podem fer una sèrie de reflexions:

- a. Tot i que l'informe pretén garantir la sostenibilitat de les pensions, és evident que aquestes es col·loquen en una situació d'una certa inestabilitat, en funció de les dues fórmules proposades.

- b. Les pensions poden disminuir la seva quantia en funció de les variables plantejades pels experts.
- c. La fórmula de sostenibilitat de les pensions introdueix, de manera indirecta, la qüestió dels plans de jubilacions i de pensions privats.
- d. La sostenibilitat de les pensions hauria d'introduir, en qualsevol cas, la qüestió del finançament global d'aquestes. És a dir, les pensions s'han de sostenir només en funció de les cotitzacions a la Seguretat Social o l'Estat hauria de tenir altres fórmules de finançament a través d'aportacions específiques.
- e. La sostenibilitat de les pensions necessita, en qualsevol cas, la ratificació política; en aquest sentit, els experts la remeten al mateix al Pacte de Toledo. Això significa, per tant, que calen decisions polítiques que facin possible la concreció d'aquesta sostenibilitat.
- f. La sostenibilitat de les pensions té a veure, també, amb l'evolució de la demografia i de l'envelliment demogràfic. Aquesta implica, per tant, la necessitat de debatre les polítiques familiars que es duen a terme, així com la delimitació de l'edat de jubilació i de les seves condicions.
- g. La sostenibilitat de les pensions té a veure, també, amb l'evolució de l'economia de manera general i, al mateix temps, amb el model econòmic, amb el tipus de contracte, amb la qualitat de les contractacions, amb el nivell de qualificació laboral, amb la política de cotitzacions, etc.
- h. Un altre element que caldrà desenvolupar amb relació a les pensions fa referència a la seva distribució, al seu nivell d'equitat, a les diferències entre les pensions màximes i les mínimes.
- i. La política de pensions s'ha de correlacionar amb la política que es dugui a terme en la qüestió de la dependència o les altres polítiques s'han de correlacionar amb l'envelliment i l'envelliment actiu.
- j. La política de pensions necessita, tal com es planteja a l'informe dels experts, transparència i control. Transparència i control són dos condicionants fonamentals perquè es pugui generar la confiança necessària entre la ciutadania.
- k. I, finalment, és evident que tot el que s'ha plantejat amb relació a la sostenibilitat de les pensions requereix la participació dels sectors afectats, de la ciutadania, dels grups polítics i de les organitzacions sindicals i empresarials.

És evident, doncs, que ens trobam en una cruïlla bàsica pel futur de les pensions a Espanya. A més, cal tenir en compte que aquest informe no només respon a una sèrie de fets i dades objectives, sinó que, a més, la Unió Europea exigeix una reforma de les pensions. Aquesta reforma, en qualsevol cas, va en la línia de la seva disminució, com una manera de fer sostenible el sistema públic de pensions. Per tant, el debat i les reflexions sobre les pensions requereixen ampliar les mirades i les perspectives. No hi ha una sola manera d'abordar les pensions, no hi ha una sola manera de fer-ne possible el manteniment i la sostenibilitat. No hi ha una sola manera de fer possible que la dimensió pública de les pensions sigui una realitat de present i de futur.

Per tant, cal anar més enllà de l'informe dels experts, tot i la utilitat, l'interès, les reflexions i les aportacions que té. L'informe ha de ser una oportunitat per seguir reflexionant sobre el present i el futur de les pensions. Es necessiten més estudis i informes, més reflexions i debats, més idees i més participació. Les pensions són fonamentals per possibilitar no només una societat cohesionada, sinó un col·lectiu que pugui viure una vida decent, digna i respectuosa amb els drets humans i la consecució d'una bona qualitat de vida.

3. Les pensions i l'anàlisi d'un nou factor: el factor de les aportacions de les persones grans a la societat (faps)

La pregunta, doncs, que ens podem formular en relació amb les pensions i el seu finançament és si realment és necessari plantejar que aquestes necessiten una aportació econòmica que vagi més enllà de les cotitzacions a la Seguretat Social que fan els treballadors i els empresaris. Es tracta d'una reflexió necessària que suposa, prèviament, plantejar-se una sèrie de qüestions: implica definir el tipus d'estat del benestar que volem i que necessitam, implica plantejar-se el model de finançament d'aquest estat del benestar, implica reconèixer el nivell d'aportació de cada ciutadà, implica reflexionar sobre el nivell de participació de la societat civil en el procés de consolidació de l'estat del benestar, etc.

Tanmateix, la reflexió sobre si hi ha d'haver més aportacions a les pensions, a més de les cotitzacions socials, és necessària. A més, és necessari conèixer la despesa pública dels diferents estats de la Unió Europea en relació amb les pensions. La participació de la despesa en pensions, en percentatges, de cada país en relació amb el PIB és una dada molt significativa que ens ajuda a conèixer aquesta realitat i, a més, implica una reflexió sobre la possibilitat d'incrementar aquestes aportacions per via fiscal. Quines són les dades que tenim en relació amb aquesta qüestió? Les dades següents són dades reals i previsions d'aquestes dades en funció de les projeccions demogràfiques i d'altres tipus:

Taula 1 | *Gasto público en pensiones en la UE.
En porcentajes del PIB, 2004-2050*

	2004	2010	2020	2030	2040	2050	Δ 2004/2050
Bèlgica	10,4	10,4	12,1	14,7	15,7	15,5	5,1
Dinamarca	9,5	10,1	11,3	12,8	13,5	12,8	3,3
Alemania	11,4	10,5	11,0	12,3	12,8	13,1	1,7
Espanya	8,6	8,9	9,3	11,8	15,2	15,7	7,1
Frància	12,8	12,9	13,7	14,3	15,0	14,8	2,0
Irlanda	4,7	5,2	6,5	7,9	9,3	11,1	6,4

	2004	2010	2020	2030	2040	2050	Δ 2004/2050
Italia	14,2	14,0	14,0	15,0	15,9	14,7	0,5
Luxemburgo	10,0	9,8	11,9	15,0	17,0	17,4	7,4
Holanda	7,7	7,6	9,0	10,7	11,7	11,2	3,5
Austria	13,4	12,8	12,8	14,0	13,4	12,2	-1,2
Portugal	11,1	11,9	14,1	16,0	18,8	20,8	9,7
Finlandia	10,7	11,2	12,9	14,0	13,8	13,7	3,0
Suecia	10,6	10,1	10,4	11,1	11,6	11,2	0,6
Reino Unido	6,6	6,6	6,9	7,9	8,4	8,6	2,0
UE-14	10,6	10,4	10,8	12,1	12,9	12,9	2,3

Font: Economic Policy Committee (2006)

De l'anàlisi d'aquestes dades podem extreure les conclusions següents: a) en primer lloc, cal diferenciar les dades reals de les projeccions de futur. Tot i que les projeccions de futur són interessants, no deixen de ser una hipòtesi que la mateixa realitat s'encarregarà de confirmar o no. Es tracta d'un tema que requereix diversos matisos tant en funció del que hi ha com del que es planteja de cara al futur. b) En segon lloc, cal assenyalar que les despeses en pensions en relació amb el PIB posen de manifest que Espanya està per sota de la mitjana dels països de la UE dels anys 2004 i 2010, i de les previsions de l'any 2020 i 2030. c) En tercer lloc, cal assenyalar que les despeses en pensions en relació amb el PIB resulten superiors a Espanya, amb relació als diversos països de la UE, a partir de les previsions de l'any 2040. d) I, finalment, cal posar de manifest que aquestes dades signifiquen que Espanya no gasta en aquests moments el que es planteja en la mitjana de la UE. Per tant, hi ha un recorregut significatiu.

Això suposa, per tant, no només que les pensions a Espanya són més baixes que a la resta dels països de la UE —de mitjana— sinó que les despeses generals també són més baixes. Aquesta dada implica una reflexió sobre si és possible que les pensions tinguin altres aportacions, a més de les cotitzacions socials. Efectivament, tot i que es tracta d'un tema sobre el que cal reflexionar i prendre decisions des de la racionalitat, el rigor, la sostenibilitat, el manteniment de l'estat del benestar, etc., cal tenir en compte una sèrie de fets importants que es produeixen a Espanya:

1. S'està demostrant que les pensions són un factor de primera importància en relació amb el fet que moltes famílies poden dur una vida relativament digna gràcies a les pensions dels pares i padrins. Es tracta d'un fet important, que no s'havia donat mai a Espanya i que posa de manifest que les pensions són un baluard contra la crisi econòmica i l'atur que afecta moltes famílies espanyoles. L'existència de les pensions està impossibilitant la caiguda en **l'exclusió social**.

2. Les pensions són, doncs, un factor important de **cohesió familiar**, en un sentit intergeneracional. Les famílies es mantenen en una situació d'unió entorn de les pensions dels pares i dels fills.
3. El manteniment del poder adquisitiu de les pensions és, a més, un element clau no només de cohesió familiar i que evita l'exclusió social, sinó també un factor que possibilita, en moments de crisi, un cert consum de béns de primera necessitat. Per tant, la revisió de la quantia de les pensions, en relació amb l'IPC, resulta important perquè els efectes plantejats continuïn de manera significativa.
4. Aquesta situació, però, implica una disminució no només de la qualitat i del nivell de vida de les persones grans, sinó també, i això és important, una pèrdua de la seva independència i de la seva autonomia de vida personal, social, d'oci, etc.

En aquest context plantejat, és interessant analitzar el que, pel que fa a aquesta qüestió, planteja un estudi de l'Observatori de Vulnerabilitat de la Creu Roja a Catalunya (2012) sobre l'impacte de la crisi en les persones grans. Cal senyalar que les dades d'aquest estudi, però també d'altres, posen de manifest que les persones grans són cada vegada més un puntal bàsic per a les seves famílies i per a les joves generacions. I això inclou des d'ajuts econòmics fins a la cura dels néts o ajudes d'altres tipus. Els resultats obtinguts mostren que una bona part de les persones grans constitueixen un element clau en la sostenibilitat de moltes famílies lliurant ajut econòmic, ajut material o oferint allotjament als fills. Una altra dada rellevant és que una de cada quatre persones del grup de pobresa ha hagut d'acollir a casa seva els seus fills —i els néts, si n'hi ha— que es troben encara en una situació pitjor: sense feina, sense prestacions o sense possibilitat de pagar un habitatge o un lloguer. Per contra, un 31% de les persones d'aquest mateix grup ha perdut algun tipus de suport (majoritàriament dels fills i filles, encara que també ajuda dels serveis socials).

Tot això implica que les persones grans, d'acord amb aquests resultats i en funció del nivell d'atur general i juvenil que està sofrint la societat espanyola, són un factor de contenció social, són un element fonamental per evitar una conflictivitat social important i significativa. És a dir, que aquest suport social que està donant el col·lectiu de gent gran als fills i néts s'ha d'analitzar des de la perspectiva de la cohesió social i de l'existència d'una societat estable. Es tracta, doncs, d'una nova funció de les persones grans que no s'havia donat al llarg de la història recent. Això implica una importància i un impacte de les pensions d'acord amb aquestes funcions i, per tant, que la disminució de les pensions pot tenir conseqüències negatives, tant de manera directa com de manera indirecta.

Per tant, en el marc dels canvis socials i en el procés del que s'ha denominat l'envelliment actiu, cal assenyalar que estam, ara i aquí, al segle XXI, davant un canvi de rol de les persones grans que va més enllà del que s'havia conegut fins ara. Efectivament, estam

passant d'una situació de pocs anys de vida després de la jubilació a un increment de l'esperança de vida; d'un col·lectiu caracteritzat per la seva passivitat a un grup de persones grans cada vegada més actives; d'un col·lectiu poc visible a un col·lectiu cada vegada amb més elements de visibilitat; d'un col·lectiu poc consumidor a un col·lectiu que gaudeix — amb diferències i dificultats— i a un grup que forma part de la societat de consum; d'un col·lectiu amb poques aportacions econòmiques a un grup cada vegada més important per al desenvolupament de l'economia i al PIB; d'un col·lectiu poc solidari a un grup cada vegada més solidari i amb més aportació social...

Per tant, quan es parla de les persones grans, és necessari parlar, d'acord amb la realitat actual, d'un col·lectiu divers, actiu, plural, visible... La percepció que era un col·lectiu que no aportava res a la societat està passant a la percepció que és un col·lectiu que, malgrat la jubilació, segueix aportant a la societat diversos actius que contribueixen no només a la prosperitat econòmica sinó també a la cohesió social i familiar. Per tant, aquest canvi en la realitat de les persones grans, en la percepció d'elles mateixes, en les funcions que compleixen... implica que cal dur a terme una anàlisi sobre les conseqüències que té en el tema de les pensions. Efectivament, la qüestió de les pensions relacionada amb el procés d'envelliment de la població, les dificultats per mantenir l'estat del benestar, els problemes per fer sostenible la despesa de les pensions i les noves funcions i aportacions de les persones grans a la societat impliquen fer una reflexió sobre el finançament de les pensions.

Així doncs, i en aquest sentit, cal assenyalar que, si aquestes tendències sobre l'envelliment es mantenen i el col·lectiu de persones grans es consolida com un col·lectiu que fa possible el manteniment de la cohesió social i familiar, cal reflexionar sobre el finançament de les mateixes pensions. Efectivament, si l'aportació de les persones grans fos nul·la, segurament no caldria plantejar-se si és necessària una partida dels pressupostos de l'Estat per consolidar les pensions. I la resposta a aquesta pregunta no pot ser negativa, sinó que cal obrir una línia d'estudi, de reflexió i de debat.

Segons la nostra opinió, cal estudiar la construcció d'un nou indicador que pugui fer una primera aproximació a les aportacions del col·lectiu de les persones grans al PIB de la societat, analitzant les activitats diverses que contribueixen al creixement econòmic del país. I en funció de l'anàlisi d'aquest indicador, cal estudiar si s'han de fer aportacions dels pressupostos estatals a la borsa de les pensions, com fer-ho, en quina quantitat, com es poden distribuir, els criteris de dita distribució, etc. Per a la construcció d'aquest indicador és necessari no només tenir clar el que s'ha d'estudiar, sinó també la metodologia necessària per fer-ho. No és una qüestió fàcil ni a curt termini, però sí necessària per poder tenir la màxima informació i el màxim coneixement per abordar una decisió d'aquestes característiques i d'aquest impacte.

Pel que fa a aquesta qüestió, vegem una sèrie d'exemples que ens permetran construir aquest indicador, aquest nou factor que podríem denominar el factor de les aportacions

de les persones grans a la societat (FAPS). El coneixement, la construcció i els efectes d'aquest factor podrien possibilitar que es pogués tenir la informació necessària per conèixer aquesta contribució de les persones grans i discutir si aquestes aportacions s'han de traduir en una nova manera de finançar les pensions.

De quins exemples podem parlar pel que fa a aquesta qüestió? A més de la informació de l'informe de la Creu Roja sobre el paper de les pensions de les persones grans per mantenir la cohesió social i familiar, cal fer referència a altres exemples que posen de manifest la transcendència de determinats aspectes que possibiliten una contribució més gran de la gent a la societat. Així, tot i que no es tracta de ser exhaustius en la relació dels diversos aspectes a analitzar, aquests exemples poden ajudar a tenir una idea del que es pretén analitzar i conèixer.

1. El projecte d'investigació de Concepció Paxot (2012) «Pensiones y educación: efectos combinados sobre la distribución inter y intrageneracional de la renta» té com a objectiu contribuir a l'anàlisi de l'efecte de l'estat del benestar, en el seu conjunt, en la redistribució intra i intergeneracional de la renda.

Atesa la complexitat d'aquest tema, el projecte es dirigeix, en concret, als dos programes públics de més envergadura entre els dirigits als dependents grans (pensions) i joves (educació). Per avaluar la distribució tant inter com intrageneracional serà necessari combinar tècniques de macro i micro simulació. Amb això serà possible simular els efectes redistributius de les reformes del disseny d'aquests programes socials davant l'envelliment de la població —un dels principals desafiaments de l'agenda política actual—. En aquest projecte d'investigació es parteix del fet que els ciutadans espanyols consumeixen més renda de la que obtenen del treball fins al 26 anys i a partir dels 58. És una dada interessant però que cal analitzar des de diverses dimensions: a) quina és la renda que construeixen els ciutadans espanyols al llarg de la seva vida i quina és la que consumeixen; b) com evoluciona tant la construcció de la renda com el consum al llarg dels anys; c) quin consum de renda i quina construcció es fa a partir de la jubilació i fins a la mort en funció de diverses variables: anys, edat, sexe, nivell d'estudis, lloc on es viu, professió, classe social, etc. En aquest sentit seria interessant analitzar el que plantejam en aquest article: com evoluciona el nivell de renda d'acord amb les aportacions que fan cada vegada més les persones grans a la societat, a través de diverses activitats. En aquest mateix sentit, és interessant tenir en compte una de les reflexions del projecte esmentat des de la perspectiva metodològica (Patxot, 38):

"Es indudable la necesidad del análisis interdisciplinar. El desarrollo de las políticas públicas de bienestar viene impulsado por dinámicas sociopolíticas que condicionan la evolución de la distribución inter e intrageneracional de la renta. En ese sentido, la distribución de recursos públicos propiciada por estas políticas públicas es el producto

de decisiones gubernamentales sobre las que pesan factores que se analizan desde la sociología y la ciencia política. El análisis sociopolítico ha puesto de manifiesto que el peso demográfico y social de ciertos segmentos sociales, articulados en forma de movimientos y grupos de presión organizados, ha influido sobre las líneas de desarrollo histórico de los estados de bienestar, forjando perfiles institucionales característicos. A estos perfiles (llamados habitualmente regímenes de bienestar) les corresponden mecanismos específicos de distribución de recursos por parte del sector público, que influyen indirectamente en la distribución privada de recursos entre hogares."

Aquesta reflexió del projecte d'investigació posa de manifest, en qualsevol cas, que no es tracta d'una qüestió neutra o asèptica; la política de distribució de recursos i de la renda entre els diversos sectors socials i de població exigeix decisions polítiques. Per tant, en el cas de les pensions, ens trobam davant un tema d'una importància política i social. Per tant, les decisions sobre aquesta qüestió no són tècniques, però sí que és necessari que es fonamentin sobre dades serioses i rigoroses, sobre evidències contrastades. Estudis com el que hem comentat poden contribuir a aquest coneixement, totalment necessari per poder construir aquest factor de les aportacions de les persones grans a la societat (FAPS).

2. Un dels aspectes que requereix una investigació seriosa i amb rigor és, sense cap dubte, la que fa referència a la funció educativa que els padrins fan amb relació als néts. No es tracta d'entrar en la dimensió qualitativa de l'educació, sinó simplement en la dimensió de l'escolarització, del que suposa «tenir» els néts a casa mentre els pares treballen o el fet d'anar-los a cercar de l'escola, o tenir-ne cura quan surten de l'escola, els vespres o els caps de setmana, fent una funció de «cangur». Efectivament, quin és el cost de l'educació infantil, quin és el cost d'encarregar-se d'anar a cercar els néts a l'escola, quin és el cost de fer de cangur els dies feiners o els dies del cap de setmana. Cal tenir en compte que l'educació infantil és un nivell car, és un nivell educatiu que suposa una important inversió per part dels pares i de les administracions. I això cal que es calculi de manera rigorosa i fiable. Ens trobam davant una de les aportacions més importants de les persones grans a la família i a la societat, tant des d'una dimensió econòmica i social, com des d'una dimensió educativa. Una qüestió que amb la crisi econòmica ha sofert un desenvolupament important en tots els aspectes. En aquest sentit, i com a exemple del que implica aquesta qüestió, cal fer referència a dues obres que, si bé no analitzen el cost dels serveis educatius dels padrins, sí que impliquen una anàlisi de la funció educativa dels padrins (Megías i Ballesteros, 2011; Bernad, 2012).

Per tant, es tracta d'un nou rol en què l'educació juga un paper fonamental i que suposa un canvi en les funcions tradicionals que han acomplert les persones grans en el procés de socialització dels néts. Es tracta d'un canvi, com a conseqüència dels canvis familiars i socials, que posa de manifest una sèrie de fets: a) la manca de preparació, en general,

dels padrins per desenvolupar sense angoixa les noves funcions educatives en uns moments de crisi de l'educació, de crisi de la família, de crisi de valors i de crisi social de quasi tot; b) la necessitat, per part de la societat, de valoritzar aquesta nova funció educativa; una valorització des de diverses perspectives: de les persones grans, l'econòmica, la social, la cultural i la ideològica. Així, és evident que caldria conèixer l'impacte econòmic que té el fet que els padrins cuidin els néts. Es tracta d'una qüestió important davant la visió que tenen alguns sectors de la societat sobre el fet que les persones grans no aporten res a la societat i que, a més, suposen una càrrega social, econòmica i familiar.

3. Un altre dels aspectes que cal analitzar amb l'objectiu de conèixer, de manera concreta i operativa, les aportacions de les persones grans a la societat és, sense cap dubte, la qüestió de l'ofici de cuidador informal. Efectivament, ens referim al paper, fonamentalment, de la dona com a cuidadora de persones dependents: pares, familiars o marit. A més, es tracta d'un tema que, si bé pareixia que l'anomenada Llei de la dependència estava en procés de minimitzar, la no aplicació real d'aquesta fa que els cuidadors informals i els familiars siguin imprescindibles en tots els àmbits i en tots els aspectes. Des d'aquesta perspectiva, és evident que les aportacions econòmiques, socials i familiars de les persones grans amb relació a la dependència són fonamentals. I el seu càlcul resulta necessari amb l'objectiu de poder saber el que la societat s'estalvia en relació amb la dependència en funció del treball que fan els cuidadors informals i familiars, bàsicament persones grans i dones. Es tracta d'una orientació que requereix que es facin estudis que ens donin dades contrastades. Així, en aquest context, resulta interessant la línia de feina que duu a terme la sociòloga María Ángeles Durán, la qual ha reclamat una «economia innovadora que interpreti el treball de la cura de les persones amb problemes de dependència en els diversos nivells com una activitat productiva». Tot i que Durán té una quantitat important d'obres sobre aquest tema, algunes resulten significatives en el marc de la filosofia del present article (Durán, 2006; 2012). En definitiva, conèixer el valor econòmic i social del treball remunerat que porten a terme les persones grans en el si de les famílies, tant amb persones dependents com amb persones no dependents, és fonamental a l'hora d'analitzar l'aportació de les persones grans al PIB.
4. Un altre aspecte que està en procés de creixement és el que fa referència a la incorporació de les persones grans a les ONG com a voluntàries. Efectivament, el procés d'envelliment de la societat, l'increment del nombre de persones que arriben a la jubilació amb bones condicions físiques i psicològiques, la crisi de l'estat del benestar, la necessitat que, des de la societat, les ONG donin resposta a les necessitats socials, el nivell educatiu, cultural i professional més alt de les persones grans, etc., tenen com a conseqüència la importància creixent de les persones grans voluntàries dins les ONG. Es tracta d'un tema que cal analitzar i estudiar no només en funció del nombre de jubilats que s'integren a les ONG, sinó fonamentalment per les seves funcions, per la resolució dels diversos problemes socials, per l'avaluació positiva de les seves tasques,

pel que estalvien a la societat, a l'Estat, a les administracions públiques, etc. Ens trobam, doncs, davant un fet de present i de futur. Així, el tema del voluntariat exigirà que hi hagi organitzacions cada vegada més organitzades, més transparents, més eficaces, més eficients i més ben valorades socialment i, per tant, un voluntariat més format, més preparat, més organitzat, amb drets i deures. I això significarà un canvi qualitatiu de les organitzacions de voluntaris que donaran resposta als diversos sectors i problemes socials, educatius, culturals, sectorials, etc. Una qüestió, doncs, que caldrà analitzar i estudiar amb profunditat per conèixer les aportacions reals en termes econòmics i socials. Un camí nou i prou interessant.

En aquest sentit, Causapié, Balbontín, Porras, Mateo i Sánchez (2011, 347), en el marc del *Envejecimiento Activo. Libro Blanco*, fan una sèrie d'aportacions sobre el voluntariat i les persones grans:

- Es necesario revisar y plantear nuevos modelos para el desarrollo de la acción voluntaria de las personas mayores que requeriría, entre otras, acciones de promoción desde la infancia y la escuela. Las organizaciones no gubernamentales deben «empoderar» a las personas mayores incorporándolas en las estructuras y órganos directivos.
- La formación de voluntarios y su fidelización requiere una metodología propia para las personas mayores.
- Las actividades de voluntariado de las personas mayores deben inscribirse en la intergeneracionalidad, fomentar la fluidez relacional entre generaciones y evitar segregar por edad.
- El voluntariado de carácter social es el más extendido entre las personas mayores, principalmente entre las mujeres.
- El voluntariado de actividades medioambientales, de gran potencial educativo y de modificación de actitudes, hasta ahora marcadamente juvenil, va incorporando progresivamente cada vez más personas mayores.
- El voluntariado cultural que desarrolla las posibilidades de aprendizaje y relaciones sociales gratificantes tiene cada vez más una mayor respuesta entre las personas mayores.

Per tant, és evident que el tema del voluntariat té un llarg recorregut entre les persones grans d'ací al futur, durant tot el segle XXI. A Espanya, la debilitat progressiva de l'estat del benestar, li dóna unes possibilitats cada vegada més importants en tots els aspectes. És una qüestió, doncs, que implicarà estudis seriosos i rigorosos sobre les aportacions al PIB.

5. No hi ha cap dubte que un element fonamental de les societats actuals és el consum. Quan baixa o puja el consum resulta evident que l'economia, l'atur i altres indicadors econòmics, socials, laborals i d'altres tipus sofreixen canvis significatius. En aquest context, i malgrat el fet que les rendes dels pensionistes a Espanya no siguin gaire importants, és evident que les persones grans s'han convertit en un objecte del desig de

les empreses per diverses raons: perquè tenen una renda fixa, perquè tenen consolidat el pagament dels seus habitatges, per la seva capacitat d'estalvi, per la seva capacitat de ser més visibles en el camp del consum, etc. Hi ha exemples que posen de manifest que ens trobam davant un canvi amb relació a la consideració de les persones grans com a consumidores: la importància del turisme sènior, que en temporades baixes i en zones determinades contribueix a mantenir hotels oberts, per l'estalvi que suposa per a les administracions públiques, i la transcendència que va tenir fa temps el termalisme social dirigit a persones grans i que va implicar el renaixement econòmic, social, cultural i de salut dels balnearis. Però, també, resulta significatiu el fet que la publicitat comenci a utilitzar cada vegada més les persones grans com a reclam.

Per tant, és evident que conèixer la importància que té el consum de les persones grans en relació amb el PIB és una qüestió a investigar, a estudiar i a analitzar. Una societat que es fonamenta en el consum per al creixement econòmic i social necessita conèixer les aportacions d'aquest col·lectiu al desenvolupament econòmic, des de la perspectiva del consum privat, des de la perspectiva d'un grup de persones, que malgrat la seva vulnerabilitat i les disminucions de les seves pensions, és un element important per mantenir un cert nivell de consum. Estudiar aquest consum és una necessitat i un repte que ens pot ajudar a tenir més informació sobre aquesta dimensió econòmica de les persones jubilades grans en el context d'una societat de consum en crisi.

6. Veure les persones grans com a ciutadans compromesos amb la participació política i social és i seria una altra manera de poder mesurar el nivell de les aportacions de la gent gran a la societat. Efectivament, **el poder gris** es un concepte en expansió que reflecteix una realitat cada vegada més important i significativa de la nova realitat de les persones grans en la societat del segle XXI, en les societats més desenvolupades, en les societats envellides, en les societats democràtiques o en procés de democratització. Els analistes polítics i sociològics posen de manifest que la participació no només és un fet totalment necessari en tots els àmbits, sinó que, amb la incorporació de les noves persones grans, aquesta té un nou impacte que cal analitzar de manera seriosa. Mesurar la participació política i social és quelcom necessari que té unes conseqüències econòmiques. La no participació en té d'altres i cada dia són més evidents i més clares. Segurament es tracta de la dimensió més difícil de mesurar, però, per això, resulta necessari analitzar-la i estudiar-la de manera seriosa i rigorosa. Es tracta de la construcció d'una nova ciutadania en la qual les persones grans tindran un paper més significatiu, tal com ho planteja Subirats (2011, 87) d'una manera prou interessant:

"Las personas mayores son personas que quieren participar activamente y de manera integral en la sociedad española. Una sociedad que encara este siglo con la preocupación de velar, de forma equilibrada y equitativa, por el conjunto de necesidades y expectativas de todas las personas sea cual sea su edad, género o

condición. Es necesario estimular y reconocer la gran contribución de las personas mayores al bienestar del país, y el papel que han jugado y seguirán jugando en relación con la gente que les rodea, en relación con las comunidades donde viven y se relacionan, y en relación con el conjunto del país y del mundo.

Estos valores y deseos contrastan con una realidad en la que más bien se considera a las personas mayores como objeto de atención, más que como sujetos dotados de autonomía, y mucho menos como personas capaces de desarrollar críticamente esa autonomía. En este artículo-ensayo se abordará este tema tratando de poner de relieve los elementos normativos (valores) que entendemos han de inspirar los aspectos sustantivos y operativos de las políticas que más afectan a ese gran colectivo de españoles. Queremos contribuir a construir nuevos relatos y, consiguientemente, nuevas políticas con y para las personas mayores."

Així doncs, de l'anàlisi d'aquests elements, d'aquests aspectes plantejats i d'altres que cal seguir estudiant i esbrinant, cal definir de manera operativa, de manera clara, de manera numèrica, el factor de les aportacions de les persones grans a la societat (FAPS), que, per una part, complementi el factor de sostenibilitat dels experts i que, per l'altra, sigui un element de referència en el cas que es consideri políticament, socialment i econòmicament necessari que en els pressupostos generals de l'Estat s'incrementin els recursos econòmics de les pensions. Saber aquesta aportació general de les persones grans, dels jubilats, al PIB d'Espanya és de gran importància en els moments actuals d'envelliment demogràfic de la societat, de crisi de les pensions i de la seva sostenibilitat, i de la posada en marxa de la filosofia de l'envelliment actiu.

Referències bibliogràfiques

AA. VV. (2009). *Nuevas miradas sobre el envejecimiento*. Madrid, IMSERSO.

Bernad, J. A. (2012). *De professió avi. Ser avis avui (...amb fonaments i vocació)*. Barcelona, Graó.

Berzosa, G. (2009). Hacia una nueva cultura del envejecimiento: ser persona mayor activa, relacionada y comprometida socialmente. AA. VV. (2009). *Nuevas miradas sobre el envejecimiento* (253-270). Madrid, IMSERSO.

Bustillos, A., Fernández-Ballesteros, R., Huici, C. (2012). Efectos de la activación de etiquetas referidas a la vejez. *Psicothema*, 24(3), 352-357.

Causapié, P., Balbontín, A., Porras, M., Mateo, A., Sánchez, M. (coords.) (2011). *Envejecimiento Activo. Libro Blanco*. Madrid. Ministerio de Sanidad, Política Social e Igualdad Secretaría General de Política Social y Consumo, Instituto de Mayores y Servicios Sociales (IMSERSO).

Consejo Económico y Social de España (2013). *Informe sobre distribución de la renta en España: desigualdad, cambios estructurales y ciclos*. Sessió Ordinària del Ple de 20 de febrer de 2013.

Durán, M. A. (2006). El contrato social implícito entre cuidadores y cuidados. *Ábaco, Revista de cultura y ciencias sociales*, 49-50, 89-106.

Durán, M. A. (2012). Jubilados, però no viejos. *Lychnos. Cuadernos de la Fundación General CSIC*, 8, 82-83.

Eurostat (2011). *Activ ageing and solidarity between generations. A statistical portrait of the European Union 2012*. Belgium, European Union.

Fundación Foessa (2013). *Análisis y perspectivas 2013. Desigualdad y desarrollo social en España*. Madrid.

Intermon Oxfam (2012). *Crisis, desigualdad y pobreza. Aprendizajes desde el mundo en desarrollo ante los recortes sociales en España*. En, <http://www.intermonoxfam.org/es/documentos/13/12/12/crisis-desigualdad-pobreza>

Jenkins, S., Brandolini, A., Micklewright, J., Nolan, B. (2012). *The Great Recession and the Distribution of Household Income*. Oxford University Press.

Laparra, M., Pérez-Eransas, B. (coord.) (2012). *Crisis y fractura social en Europa: Causas y efectos en España*. Colección de Estudios Sociales, Obra Social La Caixa.

Megías, I., Ballesteros, J. C. (2011). *Abuelos y abuelas... para todo: percepciones en torno a la educación y el cuidado de los nietos*. Madrid, Fundación de Ayuda para la Drogadicción (FAD).

Milánovic, B. (2006). *La era de las desigualdades* Madrid, Editorial Sistema.

Navarro, V. (dir.) (2012). *El impacto de la crisis en las familias y en la infancia*. Barcelona, Ariel.

Observatori de Vulnerabilitat de la Creu Roja a Catalunya (2012). *L'impacte de la crisi en les persones grans*. Barcelona. Creu Roja.

Paxot, C. (2012). Pensiones y educación: efectos combinados sobre la distribución inter e intrageneracional de la renta. *Lychnos. Cuadernos de la Fundación General CSIC*, 8, 35-40.

Stiglitz, J. (2012). *El precio de la desigualdad*. Madrid, Taurus .

Subirats, J. (2011). El reto de la nueva ciudadanía. Nuevos relatos y nuevas políticas para distintas personas mayores. En, P. Causapié, A. Balbontín, M. Porras, A. Mateo (coords.). *Envejecimiento Activo. Libro Blanco*. Madrid, Ministerio de Sanidad, Política Social e Igualdad Secretaría General de Política Social y Consumo Instituto de Mayores y Servicios Sociales (IMSERSO).

Autors

MARTÍ X. MARCH I CERDÀ

Pollença, 1954. Llicenciat i doctor en Ciències de l'Educació per la Universitat de Barcelona. Catedràtic d'universitat de Sociologia de l'Educació i Pedagogia Social de la UIB. Està especialitzat en avaluació de programes educatius i socials, estudis sociològics de l'educació i en pedagogia social en els seus diversos àmbits, sobre els quals té diverses publicacions, comunicacions i ponències en congressos, etc. Ha estat director del Departament de Ciències de l'Educació de la UIB durant diversos anys i director general d'Universitat del Govern de les Illes Balears (1999-2003). Ha estat director del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques i actualment és vicepresident de la Societat Iberoamericana de Pedagogia Social. Fins al curs 2010-2011 va ser vicerector primer de Planificació i Coordinació Universitària de la UIB. Imparteix l'assignatura de Gerontologia Educativa en el grau d'Educació Social de la UIB.

CARMEN ORTE SOCIAS

Santander (Cantàbria). Llicenciada en Psicologia i doctora en Ciències de l'Educació. Catedràtica d'universitat de Pedagogia de la Inadaptació Social del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la UIB. Està especialitzada en temes d'inadaptació social i en educació de persones grans. L'any 1998, juntament amb el Professor Martí X. March Cerdà van crear la Universitat Oberta per a Majors (UOM) a les Illes Balears que la Dra. Orte ha dirigit fins al mes de juliol de 2013.

És la directora de la càtedra d'atenció a la dependència i promoció de l'autonomia personal de la UIB des de 2007. Ha dirigit i dirigeix projectes de R+D i altres projectes de tipus educatiu i social, sobre els quals ha fet diverses publicacions en l'àmbit nacional i internacional. Des de l'any 2003 és investigadora principal en diverses investigacions competitives sobre la prevenció del consum de drogues i l'educació per a la competència familiar del Ministeri de Ciència i Tecnologia i diverses investigacions europees en el context de la formació al llarg de tota la vida per a persones grans amb diversos països europeus.